

De stagnatie aanpakken

In gesprek met Leo van Hoorn, bestuurlijk kwartiermaker van het Expertisecentrum Levensbeschouwing en Religie in het Voortgezet Onderwijs

JOCHEM QUARTEL

In Hoevelaken voer ik een gesprek met Leo van Hoorn over zijn enthousiasme voor en de doelen en werkwijze van een nieuw expertisecentrum voor het vakgebied levensbeschouwing en religie in het voortgezet onderwijs, een uniek samenwerkingsverband tussen het werkveld van vakdocenten en schoolbesturen enerzijds en hbo- en wo-lerarenopleidingen anderzijds. Leo is samen met Taco Visser kwartiermaker van het Expertisecentrum. Taco is verantwoordelijk voor de coördinatie van de inhoudelijke kant (zie het hierop volgende artikel), Leo voor de inrichting en coördinatie van de bestuurlijke kant. Het resultaat is een bevlogen betoog van een van huis uit orthopedagoog met een missie: stagnatie aanpakken.

Hoe komt het dat er niet veel eerder een expertisecentrum voor ons vak is opgericht?

“Rond het jaar 2006 kwamen verschillende expertisecentra op. Vanuit de CHE was ik betrokken bij het landelijk overleg met de hbo-opleidingen GPW (godsdienst pastoraal werk) en GL (godsdienst/levensbeschouwing). Een aantal hiervan was klein en niet-bekostigd en was mede hierdoor kwetsbaar. De Inspectie was positief over de inzet en betrokkenheid van de opleidingen, maar kritisch op het ontbreken van een duidelijk beroepsprofiel. Doordat enkele opleidingen met een gebrek aan capaciteit kampten, konden we helaas niet aansluiten bij het ontstaan van de expertisecentra van de andere schoolvakken.”

“Enkele jaren later in het proces kwam de toenmalige voorzitter van het landelijk overleg, Jan Doelman van Windesheim, met een initiatief om een lector of een hoogleraar aan te stellen voor een kennisknooppunt. Onder voorzitterschap van de Besturenraad (nu: Verus) werd het project Hermes ingericht en er vonden meerdere initiatieven plaats om het vak te versterken. Uit dit initiatief zijn twee brochures voortgekomen, over leerlingcompetenties GL en over het maken van een vakleerplan GL. Een ideaal was het komen tot een duidelijk profiel van GL als examenvak. Door omstandigheden, waaronder te weinig *effort* en capaciteit, is Hermes destijds niet verder uitgebouwd, maar de agenda

om het vak te versterken is altijd blijven liggen.”

“Niet alleen de opleidingen waren kwetsbaar, ook de aard van het vak zorgt in zekere zin voor problematiek. Godsdienst, religie en levensbeschouwing staan op veel scholen niet vooraan. Op openbare scholen wordt het vak niet gegeven. Ons vak heeft derhalve een andere positie dan veel andere schoolvakken. Het aantal studenten dat een opleiding tot leraar GL kiest, is ook klein in vergelijking met andere vakken. We hebben het over vijf

hbo-opleidingen met gezamenlijk zo'n tweehonderd studenten, waarbij de opleiding GL veelal aangeboden wordt naast en in samenhang met GPW-opleidingen.”

“Een ander spoor in de ontwikkeling van een expertisecentrum is de verbinding met het wetenschappelijk onderwijs. In Dordrecht vindt in 2013 een gesprek plaats tussen de hbo-opleidingen en de universiteiten. In dit overleg is afgesproken om ons in te zetten voor de versterking van het vakgebied GL. Er zijn vervolgens twee verkenningscommissies aan het werk gegaan, met mensen als Wim Kuiper van Verus, Paul Vermeer en Frans Wijsen van de Radboud, Peter de Haan van Windesheim, Gerdien Bertram-Troost van de VU, Roel van Swetselaar van de CHE en Taco Visser van Verus en de beroepsgroep VDLG, om te onderzoeken wat voor initiatief er nodig zou zijn om het vakgebied ook daadwerkelijk in de praktijk te versterken.”

“Verder verschijnt in opdracht van het KNAW het rapport *Klaar om te wenden*. Daarin wordt opgeroepen tot een duidelijkere samenhang in de academische studie van religie in Nederland. Men wil meer structuur en systematiek brengen in onderzoek en onderwijs op dit vlak. Ook wordt er gewezen op samenwerking rond lerarenopleidingen voor het vakgebied theologie en religiewetenschappen. Markus Davidsen van de Universiteit Leiden is één van de religiewetenschappers die hieraan gehoor heeft gegeven, door te proberen de wetenschappelijke studie van religie te verbinden aan het onderwijs, in de vorm van een pleidooi voor een vak over religie op de middelbare school.”

“Enkele mensen die ik eerder noemde, zoals Wim Kuiper, Frans Wijsen, Peter de Haan, Roel van Swetselaar en Taco Visser, brachten deze ontwikkelingen bij elkaar en formuleerden een plan van aanpak voor het komen tot een expertisecentrum. Uiteindelijk zijn Taco en ik kwartiermakers van het centrum geworden, waarbij ik een stuurgroep van bestuurlijke betrokkenen uit de samenwerkende partners coördineer en Taco een kernteam van inhoudelijke experts uit

de samenwerkende partners coördineert. Het Expertisecentrum is al met al een brede alliantie geworden, waarin de vakvereniging VDLG, de hbo- en wo-opleidingen voor het vak GL en de openbare en confessionele onderwijsprofielorganisaties VOS/ABB en Verus samen optrekken. Op deze manier is er een sterke groep van mensen ontstaan uit het brede veld van schoolbesturen, leraren, lerarenopleiders, wetenschappers en godsdienstpedagogen met een gezamenlijke agenda: de versterking van het vak! Het lijkt nu echt te gaan gebeuren, het momentum is er. Belangrijk daarbij is wel dat iedereen het gezamenlijke belang goed voor ogen blijft houden.”

Wat maakt dat jij je voor het vak en het Expertisecentrum hard wilt maken?
“Ik ben gelovig en een belijdend christen. Ik ken de waarde van geloof en levensbeschouwing vanuit mijn eigen ervaring. In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw was ik betrokken bij diverse initiatieven waarbij vanuit het christelijk geloof allerlei maatschappelijke projecten werden opgezet. Ergens

Doelen van het Expertisecentrum

Maatschappelijk doel: het vakgebied levensbeschouwing en religie is vitaal aandachtsgebied voor de persoons- en burgerschapsvorming van alle leerlingen in het vo in Nederland: iedere vo-leerling in Nederland heeft recht op goede levensbeschouwelijke educatie.

Vakmatig doel: de versterking van de samenhang in het vakgebied levensbeschouwing en religie en de positie ervan in het vo-curriculum, zowel in bijzonder als openbaar onderwijs, door in het vakgebied vakinhoudelijke en vakdidactische focus aan te brengen binnen het palet van religieuze en levensbeschouwelijke uitingen die aanwezig zijn in samenleving en onderwijs.

Professioneel doel: de professionele identiteit en bekwaamheid van vovakdocenten ondersteunen en verder stimuleren.

Institutioneel doel: het beïnvloeden, stimuleren en ondersteunen van de agendering en de facilitering van thema's op het gebied van levensbeschouwing en religie in het vo en van een eigen expertise- en vakgebied in vosholen.

*Legitimerings*doel: het Expertisecentrum wordt in de samenleving gezien als autoriteit inzake levensbeschouwelijke educatie in het vo.

*Representatie*doel: het brede veld van *stakeholders* (scholen, vak/onderwijsprofielorganisaties, hbo- en wo-opleidingen) draagt dit initiatief en verbindt zich hier (financieel) aan.

ben ik een pionier. De verbinding tussen geloof en professie is mij daarbij altijd aan het hart gegaan. Missie- en waardengedrevenprojecten dagen uit om je voor in te zetten.”

“Ik gaf twaalf jaar leiding aan de theologische opleidingen aan de CHE en gaf en geef met veel plezier les aan de master Leraar godsdienst aan dezelfde CHE. Ik heb daardoor ervaring met de samenhang van besturen, ontwikkelen en uitvoeren van opleidingen in samenspraak met de beroepsgroep. In het werk voor het Expertisecentrum komt dit alles weer bij elkaar. Ik heb altijd geprobeerd de verbinding te zoeken tussen geloof, levensbeschouwing en de maatschappelijke opdracht. En dat speelt hier nu wederom.”

Waar toe een expertisecentrum voor het vak godsdienst/levensbeschouwing?

“Met dit centrum willen we onder meer een bijdrage leveren aan een pluriforme samenleving waarin religieuze geletterdheid steeds minder een vanzelfsprekendheid is. De diversiteit en de afname van kennis van elkaars levensbeschouwing kan ertoe leiden dat mensen elkaar niet goed verstaan. Met alle gevolgen van dien. Ik denk dat het Expertisecentrum hier een noodzakelijke bijdrage kan leveren. Het doel van het centrum is een versterking, en een verbreding in het geval van het openbaar onderwijs, van het vakgebied levensbeschouwing en religie in het voortgezet onderwijs, door middel van onder meer het realiseren van een kerncurriculum levensbeschouwing en religie op alle vo-scholen in Nederland. Het grotere doel van het centrum is het persoonlijke en maatschappelijke belang dat leerlingen zichzelf en anderen beter leren verstaan op dit terrein.”

“Het centrum is er wat mij betreft niet om een dichtgetimmerd vak te ontwikkelen. Er moet ruimte voor scholen blijven om hun eigen accenten en kleuren aan te brengen. Maar meer gemeenschappelijkheid binnen het vakgebied is nodig. Veel van mijn eigen masterstudenten binnen het vak Schoolontwikkeling kiezen voor een praktijkopdracht waarbij het vakleerplan op school verder ontwikkeld wordt, omdat dit op veel scholen nog onvoldoende uitgewerkt is. Daaruit blijkt dat het niet altijd helder is waar het vak voor staat. Het bevorderen van een duidelijk profiel voor het vak is dus ook een belangrijk doel van het centrum. Want het gebrek hieraan maakt ons vak kwetsbaar.”

“Als kwartiermaker hecht ik er persoonlijk sterk aan om de dialoog tussen de praktijkprofessionals en de wetenschappers te bevorderen. Waar deze brug ontbreekt, blijft er langs elkaar heen gewerkt worden. Naast de genoemde noodzaak om ons vakgebied te verduidelijken, is één van mijn belangrijkste doelen deze dialoog te bevorderen en te borgen. Voor ogen staan mij de kruisbestuiving tussen de kennisvalorisatie in het hoger onderwijs en de duurzame professionalisering van de leraren GL. Deze boodschap herhaal en benadruk ik

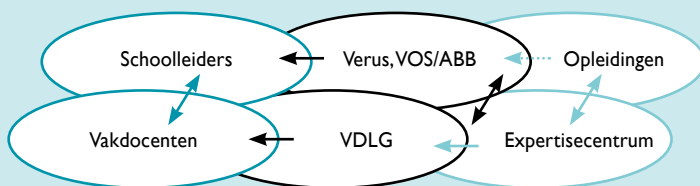
overal waar ik kom. Het Expertisecentrum moet in concreto zorgen voor handvatten, praktijkhandreikingen, artikelen en publicaties ter bevordering van de kwaliteit en versterking van het vak.”

Hoe wil je een en ander bestuurlijk en praktisch gezien gaan aanpakken?

“Ik ben erg blij met de dubbele regie over het centrum, waarbij ik een bestuurlijke stuurgroep met vertegenwoordigers uit de samenwerkende partners coördineer en medekwartiermaker Taco samen met een kernteam van professionals het inhoudelijke deel voor zijn rekening heeft genomen. In mijn overtuiging gaat het bij goed bestuur om de aanwezigheid van drie samenhangende lagen: de inhoudelijke uitvoerende laag, de laag van de verschillende betrokken registrerende stakeholders en de bestuurlijke laag. De bedoeling is dat de verschillende lagen elkaar input geven. Wil je een beweging goed op gang brengen, dan is het zaak dat de operationele kant bloeit, dat er een heldere samenhang is en regie wordt gevoerd en dat er bestuurlijk voldoende support en een duidelijke strategie wordt geboden. Als het aan één van deze onderdelen ontbreekt, kan de beweging niet goed op gang komen. Belangrijk bij dit alles is dat

Illustratie relatieontwerp

Het Expertisecentrum heeft meerdere stakeholders die zich tot elkaar verhouden in een keten van betrokkenheid en verbinding. In een illustratie:

- i. Schoolleiders en vakdocenten zijn de primaire doelgroep, die de maatschappelijke opdracht hebben om leerlingen goede levensbeschouwelijke educatie te bieden en hen toe te rusten tot verantwoordelijke en zelfstandige burgers in de samenleving.
- ii. Onderwijsprofielorganisaties, bijzonder en openbaar, en docentenvakvereniging ondersteunen de schoolleiders en docenten bij het realiseren van hun maatschappelijke opgave.
- iii. Lerarenopleidingen en het Expertisecentrum ondersteunen de positionering, profilering en doorgaande professionalisering van de vakdocenten (in relatie tot de schoolleiders).

we rolvast zijn en derhalve goed op de hoogte zijn van elkaars werk, maar ervoor waken niet elkaars werk te gaan doen. Ik onderscheid een horizontale verbinding wat betreft de inhoudelijke dialoog tussen praktijkervaring en de wetenschappelijke reflectie, en een verticale die zich richt op de samenhang van bestuurlijk-strategische, regisserende en uitvoerende betrokkenen in organisaties. Er komt tot slot een fysiek loket, maar het Expertisecentrum zal voornamelijk een virtuele aangelegenheid worden.”

Hoe zie je de komende jaren voor je?

“Tot nu toe zijn we bezig geweest met het verbinden van de betrokken partijen, met het leggen van een bestuurlijke, organisatorische en inhoudelijke basis en met het realiseren van de basis van een inhoudelijke agenda voor het centrum. Hier zijn we in geslaagd. In de verdere toekomst kan ik me voorstellen dat we in het kader van strategie zullen kijken naar ervaringen bij de verschillende expertisecentra van de andere schoolvakken. In de nabije toekomst is het vooral nodig om het contact met het openbaar onderwijs te versterken om ook daar goed en systematisch levensbeschouwelijk onderwijs mogelijk te maken. Onze ambitie is dat iedere leerling recht heeft op goed levensbeschouwelijk onderwijs. Daarom willen we werken aan een brede maatschappelijke erkenning van het vakgebied en ruimte hiervoor creëren op alle scholen voor voortgezet onderwijs. Dit vraagt mede om een goede ondersteuning vanuit de lerarenopleidingen.”

“Het is dus echt zaak het belang van religie, zingeving en levensbeschouwing meer op de agenda van de samenleving te krijgen. Ooit was dit belang vanzelfsprekend, maar onze tijd vraagt erom deze menselijke en maatschappelijke dimensie op een nieuwe manier te doordenken en te bewerkstelligen. Iedereen heeft te maken met zingeving en met levensbeschouwelijke vraagstukken, het gaat erom elkaar opnieuw te verstaan en op een nieuwe manier met elkaar samen te leven. En om een goede dialoog tussen mensen met verschillende religies en levensovertuigingen.”

Tot slot: wat doet er werkelijk toe voor jou?

“Dat mensen gevoelig zijn voor de dimensie van zingeving en religie en elkaar erkennen, respecteren en zich onderling verbinden. En ja, daarin klinkt mijn achtergrond van orthopedagogiek mee. Ik wil graag in stagnerende situaties verder helpen: in dit geval in de samenwerking van een belangrijk vakgebied, een beroepsgroep en een academisch veld ten dienste van de bredere samenleving!”